

IRAQI
Academic Scientific Journals

العراقية
المجلات الأكاديمية العلمية

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)

Journal of Language Studies

Contents available at: <http://www.iasj.net/iasj/journal/356/about>

Kurdish Nationalism Discourse

(Illusory reaction of fear and extermination)

Assistant Prof. Dr . Muhammad Amin- M. N. Amin*

Sulaymaniyah University, Faculty of Languages, Department of Kurdish Language

muhamad.noori@uvivsul.edu.iq

&

Assistant Prof. Beston Adel Ali

Kirkuk University, College of Education for Humani, Department of Kurdish

Language

Bestoongle@uokirkuk.edu.iq

Received: 12 /11 / 2023 , Accepted: 3 / 12 /2023, Online Published: 31 / 12/ 2023

© This is an open Access Article under The Cc by LICENSE

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Abstract

migration, separation, hatred and so on The opposite is true, when the discourse of the poets is reflected in the puzzle of resistance and attempts to embody the struggle and prove national identity. This research, entitled (Discourse of Kurdish Nationalism (Reaction to the Illusion of Fear and Expression)) attempts to highlight the importance of

* **Corresponding Author:** Dr. Muhammad Amin, Email: muhamad.noori@uvivsul.edu.iq

Affiliation: Sulaymaniyah University - Iraq

the discourse of resistance in the city The poems of some poets, which are reflected in their poems according to the stages of Kurdish poetry. As a reaction to the oppression that creates hatred in the minds of the defenders.

Keywords: Nationalism - Discourse - Resistance.

(خطاب القومية الكوردية) يعكس وهم الخوف والقمع

أ.م.د. محمد امين محمد نوري امين

جامعة سليمانية - كلية اللغات - قسم اللغة الكوردية

و

أ.م. بيستون عادل علي

جامعة كركوك - كلية التربية للعلوم الإنسانية - قسم اللغة الكوردية

المستخلص

القومية مسألة مهمة ومتكاملة ، وهي جزء من المشاعر الإنسانية تجاه القضايا الوطنية، خاصة عندما يعاني الشعب من الاحتلال و التهجير والاستبداد والكرهية وما إلى ذلك، ويتجلى خطاب الشعراء في لغز المقاومة ومحاولات تجسيد النضال وإثبات الهوية الوطنية. وبحثنا الذي يحمل عنوان (خطاب القومية الكوردية) يعكس وهم الخوف والقمع. وتأتي المحاولة لتسليط الضوء على أهمية خطاب المقاومة في قصائد بعض الشعراء، والذي ينعكس في قصائدهم بحسب مراحل تطور الشعر الكوردي. كرد فعل على القمع الذي يخلق الكراهية في نفوس المدافعين.

الكلمات الدالة: مفتاح الكلمات- القومية - الخطاب - المقاومة.

گوتاری ناسیونالیزی کوردی

(پەرچەکرداری وهه‌می ترس و قێکردن)

پ.ی.د. محمدامین محسنوری امین

زانکۆی سلیمانی - کۆلیژی زمان - بهشی زمانی کوردی

و

پ.ی. بیستون عادل علی

زانکۆی کەرکوک کۆلیژی پەرورهدبو زانسته - مرقفایه‌تیه‌کان - بهشی زمانی کوردی

-پێشه‌کی :

نه‌ته‌وايه‌تی به‌شێکی گرنگ و دانهرای هه‌ستی مرقفه به‌رامبه‌ر به‌ کێشه‌ نه‌ته‌وايه‌تیه‌کان، به‌ تايبه‌تی کاتیک نه‌ته‌وه‌یه‌ک دووچارى داگیرکردن و مه‌رگه‌ساتی کۆچ و دابران و رق و کینه‌ی به‌رامبه‌ر ده‌بیت، ئه‌و کاته گوتاری شاعیران له‌ جوغزی به‌ره‌نگاری و هه‌ولدان بۆ به‌رجه‌سته‌کردنی خه‌بات و سه‌لماندنی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وايه‌تیدا به‌رجه‌سته‌ ده‌بیت. ئه‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌، که‌ به‌ ناونیشانی (گوتاری ناسیونالیزی کوردی) پەرچه‌کرداری وه‌ه‌می ترس و قێکردن)) هه‌ولیکه‌ بۆ خستنه‌رووی گرنگی گوتاری به‌ره‌نگاری له‌ شیعری هه‌ندیک له‌ شاعیران، که‌ به‌پێی قوناغه‌کانی شیعری کوردی ره‌نگدانه‌وه‌ی له‌ شیعره‌کانیادا ده‌بیت. وه‌کو پەرچه‌کرداریک به‌رامبه‌ر به‌و سه‌تمه‌ی که‌ رق و کینه‌ له‌ ده‌رونی به‌رگریکاراندا دروسته‌کات .

-هۆکاری هه‌لبژاردنی بابه‌ته‌که‌:

گرنگترین هۆکاره‌کانی هه‌لبژاردنی ناونیشانی بابه‌ته‌که‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ گرنگی گوتاری ناسیونالیزم له‌ پیکهاته‌ی ده‌قی شیعردا، هه‌روه‌ها گوتاری ناسیونالیزم بابه‌تیکی گرنگه‌ و له‌ شیعری زۆربه‌ی شاعیرانی کورد ره‌نگیداوه‌ته‌وه‌ .

-ریبازی لیکۆلینه‌وه‌که‌:

له‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌دا په‌یره‌وی ریبازی وه‌سفی شیکاریمان کردووه‌.

-ناوه‌روکی لیکۆلینه‌وه‌که‌:

ئه‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌ له‌دوو به‌ش پیکهاتووه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌نجام ولیستی سه‌رچاوه‌کان و پوخته‌ی باس به‌ هه‌ردوو زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی . به‌شی یه‌که‌م له‌ دوو ته‌وه‌ر پیکهاتووه‌ له‌ ته‌وه‌ری یه‌که‌مدا باسی چه‌مک و پیناسه‌ی گوتارمان کردووه‌ و له‌ ته‌وه‌ری دووهمدا باسی چه‌مک و پیناسه‌ی ئه‌ده‌بی به‌ره‌نگاریمان کردووه‌، هه‌روه‌ها باسی ئه‌دگار هه‌نگاری گوتاری به‌ره‌نگاریمان کردووه‌. به‌شی دووهم

همروه‌ها (میشیل فوکو) یه‌کیکی تره لهو کاره‌کترانه‌ی رۆلی به‌رچاوی بینی له گه‌شه‌سهندو به‌روپه‌چوونی گوتار، ئه‌ویش به هۆی ئه‌وه‌ی گوتاری به‌سته‌وه به دیارده‌کانی ژیان و کۆمه‌له‌وه، تئیروانینی (فوکو) بۆ گوتار جه‌ختی له‌وه ده‌کرده‌وه ((گوتار به‌ته‌نیا رینگایه‌ک نییه بۆ گوزارشتکردن له چه‌ند بیریک به یه‌که‌وه گریدابن، یاخود گفتوگۆیه‌کی بازاریبی ساکار نییه، به‌لکو دیارده‌یه‌کی مرویبه و بواریکه خوده‌کان له خۆیدا کۆده‌کاته‌وه ته‌لاریکی بونیادناوه له‌سه‌ر کۆپه‌وه‌ندییه‌کی دارژراوی سیستماتیک، وه‌ک چۆن بواریکی سه‌ربه‌خویه بۆ رافه‌کردن و لیکۆلینه‌وه)) (حرب، 1986، 1771).

بۆیه ده‌کرئ بلین ئه‌و کاره‌کترانه‌ی ئاماژه‌مان پیکرد هه‌ریه‌که‌یان به پنی راوبۆچوون و بواری پسه‌پۆری خۆیان رۆلیکی گرنگیان بینیه له گه‌شه‌کردن و پشه‌که‌وتن و به‌روپه‌شچوونی گوتار.

سه‌بارت به ره‌چه‌له‌کی زاراوه‌ی گوتار. که له دوو به‌ش پیکهاتوهه (dis+ course) وشه‌ی (dis) له زمانی ئینگلیزیدا زیادکردنیکه بۆ سه‌ره‌تای هه‌ندیک وشه داده‌نریت بۆ گۆرینی مانا یاخود شیواندنی مانای وشه‌ی پچه‌وانه بۆ نمونه وشه‌ی (bilive) به واتای باوه‌رپیکراو دیت، به‌لام کاتیک وشه‌ی (dis) ی له سه‌ره‌تاوه وه‌ک پشه‌گریک بۆ زیاد ده‌کریت واتاکی ده‌گۆردریت بۆ کوفر (disbilive)، همروه‌ها وشه‌ی (infect) به واتای تووشبوون دیت، به‌لام (disinfect) به واتای تووشنه‌بوون دیت ((Bill، 2007، 11) ئه‌سلی زاراوه‌که‌ش له وشه‌ی (Discurere) ی لاتینیوه وه‌رگیراوه که به واتای ((ری رۆشتن بیره و به‌ویدا)) (بولوار، 2009، 2) له سه‌ره‌تاوشدا واتای وشه‌که هه‌چ په‌یوه‌ندییه‌کی به‌و واتایه‌وه نه‌بوو، که ئیستا زاراوه‌ی گوتار هه‌یه‌تی، همروه‌ها زاراوه‌ی گوتار ((به‌رده‌وامی هه‌مان ده‌ربرینه که له شوینی تر له بری وشه‌ی (Lodos) ی یونانی به کارهاتوه)) (ئهمین، 2008، 8) له زمانی سه‌ره‌بیشدا زاراوه‌ی گوتار به واتای گه‌یاندنی واتا به گونگر له رینگای ئاخواتنه‌وه)) (العموش، 2008، 22) واتا بنه‌چه‌ی زاراوه‌ی گوتار ده‌گه‌ریته‌وه بۆ (Discurere) ی لاتینی و له زمانی ئینگلیزیش (Discourse) پنده‌وتریت و له زمانی سه‌ره‌بیدا (خطاب) ی پنده‌وتریت و له زمانی فارسی (گفتمان) ی پنده‌وتریت و له زمانی کوردیش (گوتار) ی پنده‌وتریت.

سه‌بارت به پیناسه‌کردنی چه‌مکی گوتار وه‌ک له سه‌ره‌تاوشدا ئاماژه‌مان پیکرد یه‌کیکه لهو چه‌مکه‌یه‌ی له بواریه‌کانی تری وه‌ک (زمانه‌وانی، زانستی کۆمه‌له‌یه‌تی، فه‌لسه‌فه، ده‌روونناسی، تیۆری ره‌خنه) وچه‌ندین بواری تر به‌کار دیت. بۆیه یه‌کیکه لهو بابته‌نه‌ی جوړیک له ئالۆزی و ناروونی تیداوه. ئه‌مه‌ش واده‌کات که ئه‌سته‌مه بیت بتوانین و بگونجی پیناسه‌یه‌کی یه‌که‌رتووی بۆ بکه‌ی، ئه‌و پسه‌پۆرانه‌ی له سه‌ر ئه‌م چه‌مکه دواون و لیکۆلینه‌وه‌یان ئه‌نجام داوه و پیناسه‌یان بۆ چه‌مکی گوتار کردوه، هه‌ر یه‌که‌یان به پنی دیدو تئیروانین و بۆچوونی تایبه‌تی خۆیان پیناسه‌یان کردوه. بۆیه هه‌ولده‌یه‌ن چه‌ندین پیناسه‌ی جیاواز به پنی بواریه جیاوازه‌کانی به‌کاره‌ینانی گوتار به‌خه‌ینه روو. بۆ نمونه یه‌کیک له پیناسه‌کانی گوتار ((ئه‌و هونه‌ریه که قسه‌که‌ر ئاراسته‌ی جه‌ماوه‌ی ده‌کات، نابیت ئاراسته‌ی قسه‌که‌ به شیوه‌یه‌کی هه‌رمه‌مکی بیت، به‌لکو به گۆیره‌ی بۆنه‌و هه‌لکه‌وتی تایبه‌ت و ده‌روبه‌ر بیت. که گوتاره‌که‌ی تیدا پشه‌که‌شده‌کریت و ریکده‌خریت)) (عه‌لی، 2012، 59) واتا ئه‌و په‌یامه‌ی ئاراسته‌ی جه‌ماوه‌ر ده‌کات ده‌بیت له‌گه‌ل تایبه‌تمه‌ندی و سه‌روشتی ئه‌و جه‌ماوه‌ره بگونجی و مه‌به‌ستی راکیشانی رای جه‌ماوه‌ر بیت و ئه‌و نامانجه‌ی هه‌یه‌تی ببینیکی. ئه‌گه‌ر له رووی زمانه‌وانیه‌وه پیناسه‌ی گوتار بکه‌ین ((گوتار کۆمه‌له‌ تیکستیکه که له چه‌ند په‌یوه‌ندییه‌کی زمانه‌وانی هاوبه‌ش پیکهاتوهه له چوارچه‌وه‌ی دواوه‌دایه‌کیه‌کی هاوبه‌ندی له چه‌ند شیوازیکی به‌کاره‌ینانی ده‌ق، که ده‌شیت دواتر بگه‌ریته‌وه سه‌ری، ئه‌گه‌ر دونیای ده‌ق

هاوتەریبەکی مەعریفی بێت بۆ کۆمەڵە زانیارییەکی گوزاراو و چالاک دواى ئەوەی لە میشکدا لە میانەى بەکارهێنانی دەقەوێ یەک دەگرێنەو)) (دی بوجراند، 1998، 6)، کەواتە دنیای گوتار کۆمەڵێک رووداوی گفتوگۆکردنە، کە لە میانەى چەند پەيوەندییەکی هاوبەشەو لە نێو کۆمەڵەییەکی زمانەوانی لە کۆمەڵگایەکدا یەکدەگرێتەو. یاخود کۆمەڵە خەمییەکی مەعریفیە، کە لە چوارچێوەیەکدا گوزارشتی لێ دەکریت. (هاریس) ش لە پێناسەى گوتاردا دەلێت: ((بێژەنیکى درێژە یاخود دواوەدواوەکیەکی رستەییە، کە کۆمەڵێکی داخراو دورستدەکات، کە لە میانەییەو دەتوانرێت چاوە چاوەى بنیاتی زنجیریەک لە رەگەزمەکانی قسە بکات)) (عباس، 2016، 12) هاریس لە میانەى پێناسەییەکی ((بلوم فیلد) موه بۆ رستە سنوریکى بۆ گوتار دەستنیشان کردەبێت، کە جەخت لە بوونی گوتار دەکاتەو کە بستر اووه به سیستمیکى دواوەدواوەکی رستەو، کە بنیاتی بێژ اووهکە پیکدەهینیت. ئەوێ کە توێژەری فەرەنسی (بنفست) وای بۆ دەچیت، کە ((رستە ملکەچی کۆمەڵێک سنوورە وەک ئەوێ بچووکتەری یەکەى گوتار بێت)) (یقطين، 2005، 17) لە رووی فەرەنگیەو گوتار ((یەکیکە لە دوو سەرچاوەى کاری (گوتار بێژ)، کە قسە دەکات و قسە دەنێریت و قسە دەبێژیت، کە بە مانای ناراستەکردنی قسەییە بۆ ئەو کەسەى کە تێدەگات)) (العموش، 2008، 22). لە فەرەنگی ئۆکسفۆرډیشدا بەم شێوێه پێناسەى گوتاری کردووه، کە ((بریتیه لە هەر ریکەوتنیک لە نێوان زنجیریەکی بە دواوەکداهاووی رستەى (گوتراو و نووسراو)) (عبدالکریم، 2016، 106) وانا گوتار چ نووسراو و چ زارەکی بێت پێویستی بە ریکەوتنیک هەیه لە نێوان رستەکاندا بۆ گەیانى مەبەستەکەى. لە فەرەنگى هاوچەرخیشدا دەبینین کە گوتار بە مانای قسەکردن و گوتن دیت، کە پێناسەییەک لەخۆدەگریت وەک ((گەیاندى مانا بۆ گوێگر لە میانەى قسەکردنەو)) (خولى، 1982، 103) هەندیکى تر پێیان وایه، کە ((گوتار بریتیه لە ریزبەندی وشەو ریکخستنیان)) (فتحی، 1986، 173) هەندیک لە رەخنەگرانى وای بۆ دەچن، کە گوتار بریتیه لە ((قسەى بێژراو کاتیک کە باز بە سەر چەند رستەییەکدا دەدات)) (التونجى، 1993، 300) هەر وها رەخنەگرە ئوسولییەکانى ئاماژەیان بە گەشەسەندنى زاراوێ گوتار کردووه بەوێ کە ((مانای ئەو کەسە دەگریتەو، کە گوتاری پێدراو کە ئەو هەش ئەو قسەییە کە پێی دەگەیهنریت)) (حمادى، 1994، 23)

لە (معجم الوسيط) دا پێناسەى گوتار واهاتوووه ((قسەى لەگەڵ کرد، گفتوگۆکردن، گوتار: قسەى لەگەڵ کرد و گفتوگۆی لەگەڵدا کرد، رووی دەمی لیکرد: قسەییەکی لەگەڵدا کرد، گوتاری قسە لە قورئانی پیرۆزدا هاتوووه ((اکفلیها وعزنى فى الخطاب) (الوسيط، 1960، 167))

هەر وها لە فەرەنگى (الیاس العیرى) دا بەم شێوێه پێناسەى گوتار هاتوووه ((زاراوێهکی زمانەوانی هاوچەرخی کە لە زمانى فەرەنسى پێی دەگوتریت (Discourse)، لە زمانى ئینگلیزیدا (Discourse) بە مانای هاوچەرخی، وانهبێژی گوتار، گوتەبێژ، رووداو، ئیستا، وانهییەکی گوتەو، قسەى لەگەڵدا کرد)) هاتوووه (الیاس، 1972، 191)

بەشى یەکەم

تەوهرى دووهم

تیۆرى بەرەنگارى

تیۆری بهرننگاری ئهو حالته دهروونیه، که تییدا شاعیر به قوولی رهسهنی خودی هوشیاری خوی به نیو سهلماندنی ناسنامهی روشنبیری و نهتهوایهتی روو دهچیت. تا بگات به نازادی راستهقینه له بهرامبهر هیزی دستدریژی کار، به شیوازیگ بیت له شیوازهکانی بهرزکردنهوی دروشمی سهلماندنی خودو نهمانی فاکتهرهکانی سرینهوهو ناسنامهی نهتهوایهتی ههر میللهتیک، که بیهویت له سهر خاکی نهتهوایهتی خوی بژیت و رهگهزهکانی خاک و ئاو و خوین له بازهی قهواریهکی سیاسیدا بهرجهسته بکات .

کهواته شیعی بهرننگاری بهرجهستهکردنی گوتاریکه، که ((میللهت له خهوی ژیردهستهیی و ئهستهمدیدهیی ههلهسهینی و کاردهکات له ورژاندنی ههست و گیانی نهتهوایهتی ، که له میانهیی چهند فاکتهریکی ورژینهروه دیتهکایهوه. وهک داگیرکردن و ژیردهستهیی و چهوساندنهوه، که دژ به ولاتان و گهلان دهکریت)) (السید، 2008، 8)، کهواته گوتاری شیعی بهرننگاری پهیامیکی بهمهبهستی چهسپاندن و قوولکردنهوی ئینتمای نهتهوایهتییه له ناخی مرؤقهکان، تا گهیشتن بهحالهتی ههستکردنی بهردهوام بهپهویستی بهرگریکردن له خاک دژ به داگیرکاری و چهوساندنهوه و ستهمی دهرهکی، چونکه کومهلگای مرؤقایهتی لهسهر مملانیی بنیانراوه، مرؤقهکانیش ههول و خهباتیان له پیناو مانهوه و خوپارستن له داگیرکاری کردوه، له میژووی مرؤقیشدا ئهوه روون دهبیتهوه، که((میژووی مرؤف له کون و تازهدا هیچ کاریکی ئهدهبی بهدهر نییه له خاسیهتی بهرننگاری)) (شوکریه، 1970، 7)، واته ئهدهبیات به شیوهیهکی گشتی چ کون و تازه چ زارهکی و نووسراو بهدهر نییه له مملانی و بهرننگاری دژی داگیرکاری، چونکه((ئهرکی هونهر ئهوهیه وره مرؤف بهرز بکات و بارگرانی سهرشانی سووک و ئاسان بکات و فیری هیوا و خوشهویستی و کولنهدان و پروا به خو بوون بکات)) (معروف، 2002، 258)، واته ئهرکی هونهر و ئهدهب ئهوهیه مرؤف فیری وره بهرز بکات و ئاستهنگهکانی ئاسان بکات و کول نهعات له پیناو بهدهستهینانی مافهرواکانی نهتهوهکهی.

ههروهها ئهدهبی بهرننگاری دهسکهوتیکی لاههکییه له بهرهههیی ئهدهبی، چالاکییهکی کومهلایهتی و سیاسیه له مملانییدا دژ به نایدولژزیای باو بهرجهسته دهبیته، ئهدهبیاتی بهرننگاری خهباتی نووسهره دژ به سهرکوتهکاری لهسهر بهمهی رهگهز و خاک و خوین و پرنسیپهکانی نهتهوهیهک، یاخود بهشیکه له کیشه سهرمهکییهکانی نازادی و پهناههدهیی، ههروهها دیارهدهیهکی گشتگیر و جیهانییه، نامانجیشی رووبهروبوونهوی بناغهی ملکهچی و سهرکوتهکاری روشنبیری و نهتهوایهتییه، بهرننگاری له دهرهوی چوارچیوهی ئهدهبیش دهبیته خهباتی چهکداری، که ههندیک جار گورنکاری له دهسهلات و حکومهتدا دهکات.

دهقه بهرننگارییهکان له میانهیی رهگهزه ئهدهبییهکانهوه جهنگیک دهباتهوه دژ به بالادهستی روشنبیری((وهک ئهوهی له کتییی (ئهدهبی بهرننگاری) (بار بهارههارلو)هاتوه که تییدا جهخت له سهر ئهوه دهکاتهوه، که رنگه ههندیک جار بهرننگار بوونهوه له شیوهی گالتهپیکردن و فره ویزهیی و تانهوتهشهرلیدان دیت)) (2019، ar.m.wikipedia.org)

سهرباری ئهوهی، که دهقی بهرننگاری بهنده به چهکی نهتهوهو ئالنگارییهکانیهوه، بهلام لهگهل ئهوهشدا لهگهل ئهو ههسته نهتهوایهتییه جوهره ئاویتهیهک ههیه له نیوان جدی و لیریکییدا، بهو مانایهیی که دهقی بهرننگاری جگه لهوهی باس له مهرگهسات و ستهمی نهتهوهیهک دهکات، باز دهداته سهر ئهوهی که لایهنهکانی غهزل و وهسف و پهروشی و خهخووری و بهئاخیته نیو

دهقهكهكهوه ((لهگهل ئهو جوړه ئهدهبهشدا كوومهآيك ناوى شاعيران و نووسهران وهك سيمبوليک بو ئهدهبى بهرنگارى دهركهوتن)) (ابو اصبع ، 2005 ، 124)

لهو جوړه ناوئتهيشدا دياره گواستنوه له نيوان دهقى دهستكردى دهقى راستهقينه كاريكى ناسايى بيت بهو ناراستهيبى كه شيعرى بهرنگارى بهرگوپى پهم وهرگر دهكهويت له ميانهئى ئهو ههسته نهتهوايهتپهئى كه شاعبرى رهسنى نهتهومخواز دهقهكه دهكات به بهشيك له پيکهاتهئى عهقل و ژبرى خوئى، چونكه له دستدانى خو شهويستپهك هاوتاي له دستدانى نيشتمانه، نيشتمان نازيزه نازيزيش نيشتمانه، ئهو ناوئتهيهش دوو رووى يهك نايدايى نينتماي نهتهوميين، هر بويه دهنكى شاعبرى بهرنگارى نمايندهئى گيانى بهرگرى نهتهوايهتپه كه له ميانهئى ههستپكى راستهقينهوه ناراستهدهكرئت. بو نمونه گوراني شاعير دهآيت :

بلئى بهو بووكى تازهئى يهك شهوم گهر هاته سهر نهعشم

نهلى خوئى بو وهتن كوشت و له رپى عشقى منا نهژيا

وهزيفهم بوو له پيناوى ولائپكا سهرم بهخشم

كه توى پهروهرده كرد بو من له داوئنى چيا و كهژيا

ئهگهر خوائى گهره بهخشپى پيت ههتپوى ،پپى بلئى : روئه

له من فرميسكى ويست باوكت، له توش داوا ئهكا توئه (ديوانى گوران ،1390، 224)

نهم دهقهئى گوراني شاعير دهگهرپتهوه بو كارهستاي 6نهيلوولى 1930 تپيدا كوومهآيك قارهمان شههيد بوون يهكپك لهو شههيدانه (ههلو بهگ) بووه ك زاواى يهك شهوه بووه و تنهيا يهك شهو دواى گهپشتن به بووكهكهئى شههيد دهكرئت. گوراني شاعيرش نهم هونراوهئى نووسپوه و بو بووكه، كه بلئت گلپى ئهوه نهكات كه له پيناو عشقى ئهوهدا نهژياوهو شههيد نهبووه، بهلكو بو وهتن خوئى فپداكرد، چونكه ههلو وهزيفهئى بووه له پيناوى ولائپكا سهرى بهخت كات كه بووكهكهئى ئهوى تپادا پهروهرده بووه.لهم روانگهپهوه گوتارى شيعرى بهرنگارى ههلگرى سئ رهههئدى بنههتپه له رووى كوملهآپهئى و مروفاپهئى و زانپنى بهرامبهر، واته دهسهلائى داگيركه له شيعرى بهرنگارپدا ههردوو جهمسهرى((پابهئدبوون و ملكهچبوون لهرووى مهپهست و ماناو دهلالهئى عورفپهوه جپاوازيان ههپه، چونكه پابهئدبوون بپروكهئى بهرگرپكردن له نايدولو جپاويهك لهدهروازه، باوهربوونهوه به خودى پابهئدبوونهكه، بهلام له ملكهچبووندا نازادى نامپنئى و بپروكهئى بهرپكردن له نايدولوژيا له رووانگهئى رپخوشكردن و ترسهوه بهرجهسته دهپئت)) (برى، 1994، 237)، كهواته گوتارى شيعرى پابهئدبوون زادهئى عهقل و فپكره له مپانهئى بانگهشهكردن به وشه، تاكو ببپته كردار و بهرجهستهبوون له ((مالانى جوتپار و كرىكاران له پيناو گهپشتن به ميژروويهك كه كردهئى بهرنگارى بهرجهستهكات)) (خليل، 196، 34، 5). بويه ئهگهر پابهئدبوون وهرگرنتى ههلوپست بيت له خودى ئهو كردارانهئى كه لهئهنجامى چهوسانهوه سهرههلهدات، نهمه ماناى ئهوه ناگهپهئيت كه له روژگار ه كوئنهكانهوه له مپانهئى پهپوهئدى له نيوان سهربهستى و بنهماكانى پابهئدبوونهوه بهرجهسته نهبووبپت، چونكه((بنهمائى پابهئدبوون دانپندانانه به سهربهستى نووسهرو ئهركهكهئى له ههمان كاتدا بهپئى سهربهستى بوون شاعير پاخود نووسهرو رهسناپهئى له دهست ددات و ئهو كاته بانگهوازهكهئى له چوارچپوهئى

ویژدان و هوشیاری مرقایهتی دهردهچیت و خوشی دهبیت به ئامرازیک بو هه‌خه‌له‌تاندنی خوینهر و دهبیت به مولکی کهسانی تر، چونکه متمانهی نیوان نووسهر و خوینهر بهی برپرسیاریتی سهر بهستی له دهستدهات و دهبیت به رووی پنچهوانه‌ی کۆمه‌لگا و ویژدانی زیندووی کۆمه‌لگای بهرهمهین)) (هلال، ----، 56)

یه‌کیک له کیشه‌کانی ره‌خنه‌ی نه‌ده‌بی له رووی گوتاره‌وه چیاکردنه‌وه‌ی کیشه‌ی پابه‌ندبوون و بانگه‌شه‌کردن بو پابه‌ندبوونه، بهو مانایه‌ی که دهبیت له نه‌ده‌ب و پیشه‌ی هونه‌ردا له‌سه‌ر بنه‌مای پابه‌ندبوون و گوزارشتکردن له هه‌ندیک کیشه‌ی بهرگریکردن و شو‌ربوونه‌وه بو ناو عه‌قلیه‌تی جه‌ماوه‌رو ئاگاداری نه‌وه بن، که چون گوتاره‌کانیان ئاراسته‌ی ده‌که‌ن، چونکه ((په‌یه‌وستبوونی نووسهران و شاعیران له کیشه‌ کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌کان به‌نده به ویژدان و کارلیکهری له‌گه‌ل کۆمه‌لگادا، بهو مانایه‌ی له شیوازی راپورت و نمایشی قسه‌ ته‌نیا روکاره‌که‌ی دهربخات تا ده‌گاته ره‌هایی نمایشی وشه و گوزارشت تا نزیکبوونه‌وه له سنوردارکردن و قوولبوونه‌وه)) (عید، 1988، 295)

که‌واته شیعی بهرگری سیسته‌میکی تیکراییه له شیوازه‌کانی پابه‌ندبوون و بهرهنگاریکردن له میانه‌ی رووبه‌روبوونه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی بهرامبه‌ری داگیرکه‌رو سته‌مکار به وشه هه‌لو‌یست و چه‌ک، له‌سه‌ر بنه‌مای فه‌رموده‌ی پیروزی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ((من رأی منکم منکرًا فلیغیره بیده، فإن لم یستطع فیلسانه، فإن لم یستطع فقبله، وذلك أضعف الإیمان.)) بهو مانایه‌ی که زاروه‌ی شیعی بهرهنگاری ئاماژه‌یه بو کۆمه‌لیک شیعر که له خاکیکی داگیرکارودا دهنوسریته‌وه .

هه‌روه‌ها نه‌ده‌بی بهرهنگاری ((نه‌ده‌بی هوشیاری نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی و سه‌نگه‌رپته‌وکردن بووه بهرامبه‌ر به سیاسه‌تی داگیرکاری و چه‌وساندنه‌وه‌و جینۆسایدکردنی نه‌ته‌وه. نه‌ده‌بی شه‌ر و جه‌نگیکی ره‌وايه، نه‌گه‌ر ژینگه‌ی خه‌بات و تیکۆشانی نه‌وه نه‌ده‌به جیاوازش بیت، به‌لام له چه‌ندان خاسیه‌ت و تاییه‌تمه‌ندیدا له‌یه‌ک نزیکن)) (ئه‌حمه‌د، 26، 2022)، واته نه‌ده‌بی بهرهنگاری سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی نه‌ده‌بیکه دژ به داگیرکه‌ران وناحه‌زانی ده‌هسته‌یته‌وه له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا نه‌ده‌بیکه هوشیاری نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانی فه‌راهه‌م ده‌کات .

له هه‌مان کاتدا زاروه‌ی (شیعی نسکو) هه‌یه که مه‌به‌ست لێی ته‌نیا مه‌رگه‌سات و ژانی تاک و کۆمه‌ل ده‌گه‌یه‌نیت، له هه‌مان کاتیشدا له رووی ناوه‌رۆکه‌وه له شیعی بهرهنگاری نزیک ده‌بیته‌وه، به‌لام له رووی ده‌لاله‌ته‌وه مانا که‌ی له شیعی بهرهنگاری تیکرا نییه، شیعی نسکو ده‌لاله‌ته‌ له‌سه‌ر ویناکردنی مه‌رگه‌سات و کۆستی تاک و کۆمه‌ل، که وه‌ک میژووی رووداو هه‌کان و وروژانی کۆستکه‌وتوو به‌رجه‌سته ده‌بیت، به‌لام ((شیعی بهرهنگاری چاره‌سه‌ری کۆست و ئالنگارییه‌کان ده‌کات، هه‌روه‌ها په‌نجه‌ ده‌خاته سه‌ر هه‌لو‌یستی وروژان و ئیراده‌ی تاک له خسته‌رووی په‌روۆشی بو ئازادی و بهرهنگاری)) (ابو اصبع، 2005، 64). واته نه‌وه نووسه‌رانه‌ی له بواری گوتاری بهرهنگاری کارده‌که‌ن چه‌ند زاراو‌یه‌کی سنوور بو نه‌کیشراو به‌کارده‌هینن، وه‌ک شیعی جه‌نگ، شیعی جه‌نگاوه‌ر، شیعی بهرهنگاری هتد، به‌لام نه‌وه زارواوه‌ مانای ته‌واوه‌تی په‌یامی پیروزی بهرهنگاری ناگه‌یه‌نیت، چونکه ((ده‌بیت زاروه‌ی بهرهنگاری هاوتای مانای راسته‌قینه‌ی بهرهنگاری بوونه‌وه‌و رووبه‌روبوونه‌وه‌ی دوژمنی داگیرکه‌ر بگه‌یه‌نیت، که له میانه‌ی شه‌ری نایه‌کسانی و بی هه‌مبه‌ردا شاعیر په‌یامیکی نایدو‌لۆژی به‌ گوێی دوژمندا ده‌گه‌یه‌نیت)) (المناظر، 2006، 181)

چونکه جهنگ دهستکھوتی دوژمنکاری دهسه‌لاتی داگیرکارییه، له ههمان کاتدا بهرکھوتهی نازادی و خواسته‌کانی گهله، لهو کاتھوی که شهر دهستپیده‌کات و دوژمنکاری پروو پرووی نازادی ده‌بیتھوه، دیاردهیهک سهره‌له‌دهات که به بهرمنکاری ناوزده‌دهکریت، له ههمان کاتیشدا چهند دوژمنکاری زورتر بیت نهونده بهرگریکردن و په‌یامی بهرمنکاری تونترده‌بیت، بهو مانای که کردهی هوشیاری سهره‌خویی دژ به کردهی دوژمنکاری بهرجهسته ده‌بیت، نهوش که پینده‌وتریت کردهی بهرمنکاری، به‌لام نه‌دهبی بهرمنکاری نووسراویکی کاریگهره له دوکومینتکردنی نهو پرووداوانه‌ی له‌سهر میلیله‌تاندا هاتووو دیت. بویه ده‌بیت نهو نه‌دهبه گوتاریکی راسته‌خۆ و هه‌لو‌نیستیکی بو‌یرانه بیت له ههمبهر به دوژمنکاری پاوانخواری، له‌ههمان کاتیشدا گوزارشتکرده له خوشی و ناخوشییه‌کانی جهنگ و نازادی و ویناکردنی خهون و هیواکانی نه‌تهوه.

شیعری بهرمنکاری زیاتر لهو نه‌تهوهو گهل و ولاتانه بوونی هه‌یهو په‌رده‌سه‌نیت، که له ژیر زولم و ستهم و دهسه‌لاتی داگیرکارییه. شاعیر له پیناو هوشیارکردنه‌وهی نه‌ته‌واپه‌تی و زیندووکردنه‌وهی هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تی تاکه‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌ی دژ به‌ژیرده‌ستی و جیاواری چینایه‌تی و بهرگریکردن له مافه‌رواکانی نه‌ته‌وه‌که‌ی شیعری بهرمنکاری دهنووسیت. ههر بویه د، نه‌بو به‌کر خوشنویس ناماژه‌ی به‌وه کردوه که شیعری بهرمنکاری ((شیعری ره‌نگدانه‌وهو بهرمنکاربوونه‌وهی ههموو نهو هیز و دهسه‌لاتانه‌یه که هه‌ولی ده‌ست به‌سهره‌گرنتی نه‌ته‌وهو سهره‌خویی و مافه‌رواکانی گهل‌یک ده‌دن)) (خوشناو، 2002، 36)، که‌واته له نه‌جامی داگیرکاری ولات و نه‌ته‌وه سهرده‌سته‌کان بو سهر نه‌ته‌وه و ولاته ژیرده‌سته‌کان شیعرو گوتاری بهرمنکاری له‌دایک ده‌بیت و شاعیران په‌یام‌یک و گوتاریکی بهرمنکاری ناراسته ده‌کهن.

له‌هه‌فتاکان و هه‌شته‌کانی سه‌ده‌ی رابردوو پابه‌ندبوون و بهرمنکاری له نه‌ده‌بدا ناراسته‌یه‌کی تری وهرگرت، که پاشتر بوو به چه‌م‌کیک به‌در له نیستاتی‌کای دهق و بوو به دروشم‌یک بو هاندان، به‌را‌ده‌یه‌ک له بالاترین ناستی هوشیاری کومه‌لایه‌تی‌هوه دابه‌زی بو ته‌نیا دروشم و گوتاری شاخ و نه‌شکھوت و په‌ناگه‌کانی شو‌رش، ههر نه‌ویش بوو به‌رگی هونه‌ری و نیستاتی‌کای له دهق دامالی و سروشتی مرو‌قاپه‌تی بوو به نمونه‌ی قاره‌مانی‌ه‌تی له راده‌به‌در .

د.عوسمان عبودل به‌رزنجیش سه‌باره‌ت به شیعری بهرمنکاری ده‌لنیت: ((شیعری بهرمنکاری له جه‌وه‌ه‌ردا بریتیه له شیعری وشیارکردنه‌وهی نه‌ته‌واپه‌تی و چینایه‌تی له‌رووی زه‌بروز‌ه‌نگدا، واته ره‌فز‌که‌ری واقعی ژیرده‌سته‌یه له‌گهل په‌ره‌س‌ه‌ندن و ژیانه‌وهی هه‌ستی نه‌ته‌واپه‌تی و تیربوونه‌وهی مملانی چینایه‌تی و کومه‌لایه‌تی‌دا، نه‌م جو‌ره شیعره په‌یدا‌بوو)) (مسته‌فا، 2015، 49) ئیدریس عبودالواحد شریفیش سه‌باره‌ت به شیعری بهرمنکاری ده‌لنیت: ((نهو شیعره‌یه که‌وا داوای نازادی و به‌گژداچوونه‌وهی خو‌سه‌پان‌دن و داگیرکردن له‌لایه‌ک و ده‌نگی پیا‌ه‌ل‌دانه، به به‌های نازایه‌تی و پاله‌وانی و خو‌به‌ختکردن و یه‌کی‌تی، شیعری بهرمنکاری نهو چه‌که به‌هیزه‌یه که سه‌رجه‌م میلیله‌ت ده‌توانیت شه‌ری ناحه‌زان و داگیرکه‌رانی گهل و نیشتمانی پینکات، له‌گهل پروو به‌روبوونه‌وه‌دا دوژمنی پی‌بهرینیت)) (شه‌ریف، 2005، 15)، که‌واته شیعری بهرمنکاری نهو گوتاره‌یه که ههموو میلیله‌ت و نه‌ته‌وه‌یه‌ک له شه‌ری دژی دوژمنان و دهسه‌لاتی داگیرکه‌رانی گهل و خاک نیشتمانی پینکات. هه‌روه‌ها به دوا‌ی به‌ده‌سته‌پانانی نازادی‌یه بو گهل و نه‌ته‌وه و ره‌تکرده‌وهی واقعی ژیرده‌سته‌یه، بویه شیعری بهرمنکاری ((شیعری شو‌رش‌گیریه و له ناستی جو‌لان‌ه‌وهی شیعری رو‌له شو‌رش‌گیریه‌که‌ی ده‌بینی، هه‌روه‌ها له ناستی خه‌باتی روژانه‌ی جه‌ما‌وه‌ر دژی داگیرکردن و راوه‌دونان له ناو ریزه‌مکانی جو‌لان‌ه‌وهی شو‌رش‌گیری جه‌ما‌وه‌ر ده‌جه‌نگن، زور

جاریش نرخى شور شگنیر بیه که میان قورسترین سزایه)) (شهریف ، 2021، 349)، واته شیعرى بهر هنگارى هیزو وره ده به خشیت به رۆله جهنگاوهکانى پاراستنى خاک و ولات، بۆ ئهوهى دژى زولم و ستمى داگیر کهران بجهنگن. بوونیشى پیویسته و پیویست بووه و کاریگهرى خووشى له بزواتنى ههستى نیشتمان پهروهرى له لای تاکهکان گهل و نهتهوه کردووه.

ئههنگارهکانى شیعرى بهر هنگارى

شیعرى بهر هنگارى ره ههندیكى مرقایهتى و کۆمه لایهتى و ناسینهوهى ئهوهى تری ههیه، که پاش گه لاله بوون به (شیعرى بهر هنگارى) و (شیعرى خهبات) ناوزه ده دکریت، دهکریت شیعرى بهر هنگارى بهوه بناسریتهوه، که شاعیر تیدا به قوولى و رهسه نایهتى گوزارشت له خودى هوشیاری ناسنامهى رۆشنبیری خوى دهکات به ئاراستهى نازدییهكى راسته قینه بهرام بهر به دوژمنى داگیر کهر به ههر شیوهیهک بیت، کاتیک که باس له ئهدهبى بهر هنگارى دهکریت ئامازه به تاک و پیگهى نهتهوایهتى دهکریت له بهر په چدانهوهى سه رکوتکردن و ستهمدارى بهوهى که ئهدهبى بهر هنگارى ئامرازى کارىگه ره له رووبه روو بوونهوهى رژیى ستهمکار و سه رکوتکار، ههروه ها رۆلئیکى دیارى ههیه له سهلماندنى پیگهى تاکی بهرنگار و گه یاندنى دهنگى خهبات و چه سپاندنى خودى نهتهوایهتى، له هه مان کاتدا گوزارشت کردنه له واقبعى کۆمه لایهتى و سیاسى له گهل جهختکردن له سه رکوتکردن دیارده نهگه تیفیهکان که کار دهکهنه سه ر ژيانى رۆژانهى خه لکى .

ئهو دهقانهى که سیمای بهرنگارییان ههیه. به زمانیکى زبرو له چوارچۆیهى ئاراستهیهکی توند رهویانه دهنووسریتهوه، له گهل ئهوه شدا روحیهتى شاعیر له بازنهى ههست ناسکی و چیژی دهق دهرناچیت بۆ نمونه قانع ده لیت :

بووکی ئازادیم دهوئ خوینم خهنهس بۆ دهست و پیی

ئهلقه ئهلقه پیوه نم وهک پلپله و له رزانهیه

گهرچی دوژمن وا ئهزانئ من به دیلی لال ئهجم

باش بزانی کونجی زیندانم قوتابخانهیه (د. قانع، 1979، 229)

گرنگترین ئهنگارهکانى شیعرى بهر هنگارى له میتۆدى نویدا بریتیین له باوهربوون به نهتهوه و متمانهکردن به نه هیشتنى ستم و یهقینی ره ها به سه رکوتن. ههروه ها دهقی بهر هنگارى له شیعردا ئامیتیه که له نیوان یاخی بوون و داوای پیدهکات رهوای نازادى تاک و بهرجهسته کردنى بهرژه وهندی هاو نیشتمانی له گهل بهرژه وهندی نهتهوه و نیشتمان .

بهو شیوهیه له دوا قوناغهکانى بهرجهسته کردنى شیعر و رهوتى گۆرنگارییهکان له ئاستى سیاسیدا دهنگیکى نوئ له زمانى بهر هنگارى بهرام بهر به دهسه لاتی قورغارى و داگیر کار دینه کاپه وه، که خوینس یان بیسه درکی ، لهو حالهته شدا پهرووشى سیاسى تیکه ل به دهنگى زولالی شاعیر ده بیت له میانهى درکردن به راستیهکانى گوزهرانى نیو دهقه که.

بهشی دووم

تەمەری یەكەم

-قوناغ و ناوەڕۆکی شیعری بەرەنگاری

1- قوناغی سەلمانندی خود : لەم قوناغدا پەيامی شاعر زیاتر زالبوووه بەسەر چیرۆک و رۆمان و ژانرە ئەدەبیبەکانی تردا، چونکە لەم کاتەدا تاکی کۆمەڵ دووچاری ناومییدی دەبیت، وێرای ئەوەی کە نسکۆی شۆرش و یاخیبوونەکان گرکانی رق و کینه لە دایدا بەرجەستە دەبیت، بەدوای دەلاقەیکدا دەگەریت کە هەستی بەرەنگاری ناخی پەنگخواردووی لە میانەیی شیعەرەوه دەربیریت، لەوەشدا ((هەستی پەرۆشی و بلنبدوونی شێوازی گوتاری شیعری لە میانەیی تیگەبەشتنی واقع و دەستخستنهسەر لایەنە جۆر بەجۆرەکان و دۆزینەوهی چارەسەری تاکەکەسی)) (ابو اصبع، 2005، 122)

2- قوناغی جەختکردن لە ناسنامو ناساندنی خود

لەم قوناغدا شاعیر هەست بە رابەرایی شۆرشگیرانەو گەرانەوه بۆ هوشیاری سیاسی دەکات، چونکە لەگەڵ سەرھەڵدانی شۆرشدا هاوکات لەگەڵ ئەزموونی تالی سالانی پێشوو جوخزیک بۆ پێگەبەشتنی هوشیاری و بەرچاوری دیدو یەقینی تیپەرانندی واقعە کۆنەکە بەرجەستە دەبیت لە پیناو دامەزراندنی پاشەپۆژو گیرانەوهی رووداوەکانی رابردوو لە پیناو ئازادی خاک و مەرۆف .

لەم قوناغدا نووسەران و شاعیران زیاتر بە کردە هوشیاریبەکان ناوەخنی شۆرشگیری ئامیتهی رەوتیکی تازه لە دەقەکانیادا بەرجەستە دەکەن، لەوەشدا ئاسۆیەکی تازه بۆ سروشتی دەق و رووکار و پەيامی شاعر گەلە دەکەن، لەوەشدا هەرەک جەمسەری دیدی بەرەنگاری و سروشتی خۆراگری .

لە پڕۆسەیی دەقی بەرەنگاریدا لە توانای نووسەردا هەیه پەيامەکەیی لەچوارچۆی کۆنتیکستیکی بەچۆژو لەجوخزی ئیستانتیکای دەقدا پڕۆسیس بکات، ئەدەبیک بیت کە دەنگیکی تایبەت و داھینانیکی زمانی چۆر بەخش بەرجەستە دەکات بە تایبەتی لە سنووری مەرگەساتەوه دەبیت بە دەقیکی لیریکی، کەواتە ((رەنگدانەوهی بەرەنگاری دەبیت بە درکردن بە ئاراستەیی کۆمەلایەتی لە بزاقیکی بەرەنگاریدا بە تایبەتی لەم رووداوە هەنووکەیانە کە مامەلە لەگەڵ داوونەریتە خەفەکراوەکان دەکات لە نیو بازە کۆمەلایەتیەکاندا و لەھەمان کاتیشدا رەتیدەکاتەوه)) (کنفانی ، 1968 ، 45)

-نالی (1800-1877)

نالی شاعیر یەکیک لە شاعیرانە بوو. خۆشەویستی بۆ زمانی دایک وای لێ کردوو بەرەنگاری هەموو ئەوانە بێتەوه کاتیک لە سەردەمی پێش خۆی و خۆی بە کوردی نەیانووسی و بە عەیبەیان داناو، ئەگەر شاعیریکی بە کوردی بدویت و بە کوردی بنووسیت . بۆیە شاعیر هەست بە بەرپرسیاریەتی دەکات و گوتاری شیعری خۆی دەخاتە خزمەتی بارودۆخی نەتەوهکەیهوه لە هەمان کاتدا ئەرکی هوشیارکرنەوهی گەلی هەلگرتوو. کاتیک دەلێت:

کەس بە ئەلفازم نەلی خۆ کوردییە خۆ کردییە

هەر کەسێ نادان نەبێ خۆی طالیبی مەعنا دەکات (نالی، 1976، 106)

لە نموونەیهکی تردا نالی بەرنگاری ئەوانە دەبێتەو ئەدەب بێ بەها دەکەن و سووردی لێ نابینن، ئەمەش بوو مەتە هۆکاری ئەوەی نالی لە شیعرو نووسین ساردبێتەو. بۆیە کاتیک دەلێت:

عومریکە بە میزانی ئەدەب توحفە فرۆشم

زۆرم وت و کەس تێی نەگهیی، ئێستە خەمووشم (نالی، 1976، 280)

-سالم (1800-1866)

ئەگەر چاوی بە میژووی نەتەوێ کوردا بخشینینەو ئەو بە روونی درک بەو دەکەوێ لە هەموو سەردەمیکە کەسانیک هەبوو هەڵپەرست بوونە و لە پێناو بەرژەوندییە کەسییەکانی خۆیان دژی نەتەوێکەمی خۆیان هەموو شتێکیان کردوو، سالم بەرنگاریان دەبێتەو بە نەوێ شەیتانیان ناو دەبات. ئەمەش لە ئەنجامی ئەوێ شاعیر بە چاوی خۆی نەمان و روخانی فەرمانرەوایی بابانی دیو و کەسانیک نۆکەر و جاشایەتیان بۆ تورکی فاشیست کردوو بۆیە دەلێت:

لە ئەوضاعی سلیمانی ئەوانەێ شاد و ناسودن

لە فەرعا نوظفهی حیض و لە اصلا جنسی شەیتان

گەهێ هەمدەردی ئەکرادن گەهێ عەیشی ئەتراکن

لەلایەک مادەری بەرخن لەلایەک یاری گورگانن (د. سالم، ----، 107)

-قانع (1898-1965)

زۆلم و ستەمەکانی دوژمنان و داگیرکەرانێ نەتەوێ کورد و رەتکردنەوێ ژێردەستی و دیلی لە لایەن شاعیرەو، پالپشت بە مەعریفەیهکی بێ سنوور، کە ناوێتەو بێرە نەتەوێیه کەیهتێ، لە پێناو هوشیارکردنەوێ تاک بە تاکێ کورد، گوتارە شیعریه کە قانع جەختکردنەوێه لە ناسنامە (خود) نەتەوێ و بەگژداچوونی دوژمنانی کورد، رابەراییهتێ کردنی گەلێش لێرەدا لە ئەستۆی شاعیردایە.

کۆبوونەوێ مەرامەکانی (نەتەوێ و بەرنگاری و هوشیاری) دەرخەری ئەو راستییەن، کە شاعیر هەوێ رابەراییهتێ گەل دەدات لە تیکۆشان و بەرنگاری. بۆیە کاتیک دەلێت:

ئاخرین مالی ژیانم کونجی بەندیخانیه

ئەم کەلەپچە مەرهمی زامی دلی دیوانیه

زۆر دەمیکە چاوەروانی زرزری زنجیر ئەکەم

سهیری ئەم زنجیره کەن! وەک زیوهری شاهانهیه
تا دەلێت

بیری ئازادیم لە زیندانا فراوانتر ئەبێ

قور بەسەر ئەو دوژمنه ، هیوای به بهندیخانهیه

گرتن و لێدان و کوشتن عامیلی ئازادیه

تۆپ و شهستیر و کلهپچه ، لام وەکو ئەفسانهیه (قانع ، 1979 ، 229)

شاعیر به جوړیک دژی دوژمنان و داگیرکهرانی گهلهکهی دهووستیتوه و بهرهنگاریان دهبیتوه
زیندان دهکات به شونینی فراوانکردنی ئازادی و ئەوهی دوژمن بروای به زیندان و گرتن ههیه بو
له ناو بردنی ئازادی. ئەوه به پێچهوانهوه فاکتهریکه بو ئازادی مروۆف.

ئهی دوژمنی گهل! تاجری شهر! جهبری ستهمکار

ئهی میردهمی شانی ههموو رهنجهر و جوتیار

ئهی بی بهزیی! چهشمهی ئەفساد و خیانت

ناپاکي بهبی رحم و جهفا کردهوو خوین خوار (قانع، 1970، 37)

شاعیر لهم دهقهدا بهرهنگاری ئاغاو دهرهههگ دهبیتوه، چونکه ئەوهی ئەیکهن له پیناو
بهرژوهندی تایبهتی خوین دهیکهن و به گهندهل و خیانتکار و دوژمنی گهل ناویان دهبات.

له نموونهیهکی تردا شاعیر داوا له چینه زولمیکراوهکان دهکات پرووبهرووی ئاغاو دهرهههگ
بینهوه و بینه کووری خهبات له پیناو بهدهستههانی مافهرواکانتان، چونکه ئاغا و دهرهههگ ههز به
بهرژوهندی و پیشکوهتنهکانی گهل ناکات و دژی خویندنه. ئەمهش وا له شاعیر دهکات ههولی
هوشیارکردنهوهی گهل بدات و دهستنیسانی دهرده کوومه لایهتی و نیشتمانیهکان بکات و گووتاری
بهرهنگاری دژیان بهریا بکات و بلێت:

بالی ، لی ههلماله وەک شیر ، بیره مهیدانی خهبات

روکهره ئاغا که ئاغا دوژمنی خوینینه

لیده نهعهه دهنگ دلیری پرووبهرووی زولم و ستهم

ههز بلێ کاکي مالک! بو چ ئەمه ئاینته (قانع، 1970، 39)

-پیرمهیرد(۱۸۶۷-۱۹۵۰)

پیرمیردی شاعیر دهقهکهی خستوته خزمهت هوشیارکردنهوهی گهل، خالی لاوازی کورد، ههروهها هۆکاری باشهکشمو سهرنهکهوتی کورد دهستنیشان دهکات و بهرهنگاری ئالنگارییهکان دهبنتهوه، که دووبهرهکی و خوخوریه گوتاری شاعیری لیرهدا کهوتوته خزمهتی کیشه نهتهوهیهکهوه هوشیاردنهوهی خوینسر و تاکی کورد و دهلئیت:

میرووله بو خوی کرد و کوشیهتی

کورد گردو خولی بیهوشیهتی

دایم لهگهل یهک شهرمانه و ههرا

ههلو به تیری پهری خوی کوژرا (د. پیرمیری نهر، 2007، 78)

له نمونهیهکی تردا خهم و ههسهرتی پیرهمیرد له پیناو ناهوشیاری و خوڤروشی (وهفدی کوردستان) ه، که دواي پرووداوهکانی (6) ئهیلوولی سلیمانی، ئهو وهفده دهچنه بهغدا، سهبرباری کوشتن و برینی گهل و گرتن و زیندانی کردنی کومهلیک زوری ماموستاو خوینهوار، کهچی وهفدهکه بو پوزش هینانهوه دهچنه لای دوژمنانی کورد. جا لیرهدا شاعیر له لایهک رووی دهمی له دوژمنان و کوردڤروشانه و بهرهنگاریان دهبنتهوه، له لایهکی تر دهقهکه بوته هوی زیندوو هیشتنهوهی کارهساتهکه و هوشیارکردنهوهی نهوهی داهاتوو. کاتیک دهلئیت :

وهفدی کوردستان، میللهت فروشان

ههرزه وهکیلی شاری خاموشان !!

چهپکی له گولهکهی، باخهکهی سهرا

که به خویناوی لاوان ئاودرا

بیهنه خزمهت عهرشی عیراقی

بلین یار باقی و ههم سوحبهت باقی

پهردهو تارای سوور بهرن بو ئهمیر

بلین پاش کوشتار، هیشتا توی دلگیر (د. پیرمیری نهر، 2007، 93)

ئهحمهد موختار جاف (1898-1935)

شاعیر لهم دهقهدا ههست به بهرپرسیاری دهکات و رووی دهمی دهکاته شاعیرانی سهردهمهکهی خوی و پینان دهلئیت واز له بابتهی عیشق و خوشهویستی بهینن. تهماشای ولات و نهتهوهکهتان بکهن بهدهستی ههندی کهسی جاهیل و خوپهرست و شهیدای پارمو پوول چون خهریکه ولات ویران دهکن، بو دهستکهوتی کهسی خویان و ناهیلان و نایانهویت ئهوه کهسانهی دهیانهویت ولات به زانست و هوشیاری پیشخن. شاعیر بهرهنگاریان دهبنتهوهو پینان دهلئیت: رووردهشی دونیا و

قیامت بن. ئەمەش ئەوپەری ھەستکردنی شاعیرە بە بەرپر سيارەتی بەرامبەر بە خاک و ولات و نەتەوێهەکی و لە ڕیگای شیعەرەکانیەو ھەستی خۆی دەردەبریت و دەلێت :

لادە شاعیر تو لە باسی عەشقبازی و سەیرکە

چۆن خەریکن چەن کەسی ئیستا وەتەن و یران ئەکەن

جاھیلان بو ئیسفادە ی زاتی خویان روژ و شەو

لەم موحیطە مەنەعی عیلم و سەنەعت و عیرفان ئەکەن

روورەشی دویا و قیامت ئەو نەفامانەن کەوا

ھەجوی قەوم و میللەتی خویان بە پارە و نان ئەکەن (د. ئەحمەدموختار جاف، 1986، 80)

لە نموونەییکی تردا شاعیر سەبارەت بە بی کەسی بی دوستی نەتەوێی کورد دەدوێت و داوایان لێ دەکات لە دژی دوژمنان و داگیرکەرەن خەبات بکەن و دەسەلاتەکەیان لەناو بێن. ئەمەش پەرۆشی شاعیر دەردەخات سەبارەت بە دۆزی کورد و بەرەنگاری دەسەلاتی داگیرکەرەن دەبێتەو ھەک دەلێت :

بیکەس و بی پشتیوانین ڕیگەمان دوورە و ھەرن

حەیفە ئیو ھە ئەسیری دەستی چەن قەومی کەرن

بوچی نازانن لەخەمی کاوھیی ئاسنکەرن ؟

ھەلبکەن ... کوردی ئەم ئیدارە لابەرن (د. ئەحمەدموختار جاف، 1986، 106)

-فایق بیکەس (1905-1948)

ئەو دیاردانە ی لە ناو نەتەوێی کورد بوونی ھەبوو، ھەک نوکەری بو دوژمنان و داگیرکەرانی گەل و دووبەرەکی و ناکوکی لەگەڵ یەک لە پیناوە دەسکەوتی کەسی و ماددی ھەولی سەرینەو ھە و لەناو بردنی یەکتەر دەدەن. ئەمانەش وای لە شاعیر کردوو بەرەنگاریان ببیتەو ھەک دەلێت:

کورد ئەبەد ناگاتە مەقسەد نوکەری بیگانەیی

دوو دڵن پیسن لەگەڵ یەک ، بۆیە وای بی لانەیی

میللەتیکن بو نەمانی یەکتەری ھەر ھەول ئەدەن

داخەکەم ورد و درشتی شیت و شەیدای ئانەیی

سەنەعت و عیلم و مەعاریف زەررەییەک باوی نییە

پیاویتی لایان به تهنه چفته و جامانهیه (دبیکهس، 1391،

(83)

له نموویهکی ترده شاعیر ههوری نائومییدی و تهمی رهشینی بآل بهسهر گوتاری شیعریدا دهکشیت، له لایهکی ترموه دژی مهلا و شیخه و بهرنگاری کارو کردهوهکانیان دهبیتهوه، که گهلی کورد بهدهستیانهوه دهناآینیت داوا له خوی گهوره دهکات وهک ههموو نهتهوهکانی تر نهتهوهکشی بیته خاوهنی کیانی سهربهخوی خوی رزگاری بکات له دیلی و ژیر دهستی نهتهوه سهردهستهکان کاتیک دهآیت :

خوایه! یهک (لوتهر) بنیری بو گهلی کوردی فهقیر

تا نهجاتی با له ژیر دهستی مهلا و شیخان و پیر

نهم شهوی دهیجووره تا کهی؟ دهرکهوی رۆژی مونیر

جوولهکەش وا بوون به شت ههر کورده گهر مابئ نهسیر (حیلمی، 2010، 71)

-کامران (1929-1986)

زولم و ستهمی دوژمنانی کورد وا له تاکی کورد دهکات بهرنگاریان ببهوه شاعیرش وهک نیشتمان پهروهریک رهفزی ژیانی ژیردهستهیی کردوه و بهرنگاری کارو کردهوهی دوژمن بووتهوه کاتیک دهآیت:

ژین که دیلی بی سهرومر

ئیتیر بوچی نهبین بهکر

تا خوینمان نهژیته گل

ههرگیز ناگهشیتهوه گول

بهم تیکوشانه گهلی کورد

ئاگره گهشهکهی هه لکرد (دیوانی کامران، 2013، 285)

له نموونهیهکی ترده کامهران بهرامبه به زولم و نادادی دوژمنانی گهلهکهی دهوستیتتهوه و پنیان دهآیت هیچ هیزو دوژمنیک ناتوانیت تاسهر مروف بکات به دیل و کویله، چونکه کاتیک تاک و کومهل و هوشیاربن بهرنگاری زولم ستهمی دوژمن دهبنهوهی تی دهکوشن له پیناوی نازادیدا وهک دهآیت :

ههر چهنده چنگی جهزهبهی دوژمن

بگاته جهرگ و گیربی له گهردن

ناتوانی خوینی باوهر بریژی

کار ناکاته (بیر) ناگر و ئاسن

تا لاشه لهسهر لاشه کۆمهل بی

زووتر ئهگهینه لوتکهی سهرکهوتن (کامران ، 1971، 19)

- دیلان (1990-1927)

پهیمی دهقی شاعیر دووپاتکردنهوهی خو بهدهستهوه نهदान و رهتکردنهوهی دیلی و ژیردهستهیه، دژ و بهرهنگاری ههموو ئهو کردهوانهیه که کهسانی بو دوژمنان ئهنجامی دهن و هک کرنوش و دیلنیه به کاریکی نارهوا له قهلهمی دهدات و بهرهنگاری دهبیتهوه و دهلیت:

کرنوش بردن:

یاسای دهوری کهوانه

کهی دیلنیه ... ئهنجامی کورد زمانه

کهی دیلنیه :

بو میللهتان رهوایه؟

له کوئی زهر بو نهخوش دهوایه ؟

ئهی تروسکه :

رووه و تو دین بو شادی

ئینجیلمانه سووتاندن یا نازادی (محمد، 2007، 140)

له نمونهیهکی تردا گوتاری شیعری دووپاتکردنهوهی ئهو راستیه، که دوژمن ههرگیز ناتوانی بهپرکردنی زیندانهکان له لاوی کورد رینگای خهبات و تیکوشان لهگهلی کورد داخات. شاعیر بهرهنگاری دوژمنانی گهل و نهتهوهکهی دهبیتهوه و پینان دهلیت : زیندان و ههلواسین و سیدارهان له خهبات و تیکوشان ساردمان ناکات. بهلکو دهبیته فاکتهریک بو بههیزبوونمان و هک دهلیت :

ههلواسین و پهت و خنکان

ئاسوده بن زهبری زیندان

هیزی تیکوشان شمع ناکا (محمد، 2007، 114)

تهوژمی خهبات لهق ناکا

-برایم ئهمهد (1914-2000)

بله یهکیکه لهو شاعیرانهی سهبارت بهپرسه نهتهوهیهکان دهنگیکی دیار بووهو بهرهنگاری هر
کارو کردهوهیهک بووهتهوه دژ به گهل و نهتهوهی کراوه لهم دهقهدا شاعیر بهرهنگاری زولم
ستهمی داگیرکه رانی نهتهوهکهی وهستاوتهوه و دهلئیت:

مهژی بو مردن ، بمره بو ژیان

چون قازانج نهکهی ، تا نهکهی زیان

له زرهی زنجیر ، دلت نهلهرزئی

پیوهند بو لهشه ، نهوهک بو گیان (برایم، 2007، 20)

له نمونهیهکی تردا بلهی شاعیرپهپام و گوتاری شیعری ئاراستهی ههموو دوژمنانی خاک و
نهتهوهکهی دهکات و پنیان دهلئیت: خاکی کوردستان مولکی عههه و فارس و تورک نییه، بهلکو
مه لای نا مه لا وای کرد که کورد خاکی ولاتهکهی له دهست بدات. بویه بهرهنگاریان دهبیتهوه به
زول له قهلمیهان دهکات و دهلئیت:

سهدام کوردستان مولکی تو نیه

نه هی نهتاتورک نه خومهینییه

مه لای لا به لا کوردی خسته داو

ئینگلیزیش ئیوهی لیکردین به پیاو

تاقه بستیکی نه کوردستانه

داگیر نهکراوه به جهنگی مهیدان

ههمووی بهپاکی و دلسانی خومان

به فرت و فیلی زوله موسلمان

کورد بییهش کرا له ماف و له نان

له مالی خویا بوو به بیگانه (برایم ، 2007 ، 67)

-شیرکو بیکهس(1940-2013)

شیرکو لهم دهقهدا به نائومیدییهوه دهرواننیه مهسهله نهتهوایهتییهکان، بهلام لهگهل ئهوهشدا
روحیهتیکی بهرهنگاری لهمیانهی ههلوستهیهکی نیشتمانییهوه بهرجهسته دهکات، مههستییشی
شهری براکوژی و مملانییه سیاسییهکانه که کیشه ناوخوییهکان قولتر دهکاتهوه، کاتیک که دهلئیت:

من نیشتمانهکهم گیله

پشت و پهنا ، تیشووی ڕی بوو.

له نموونهیهکی تردا شاعیر وهک خه مخۆریک بو خاک و ولات و نهتهوهکهی بهرهنگاری کارهکترو سه رکرده سیاسیهکان دهبنتهوه پینان دهلیت له سایه ی حوکم رانی ئیوه کوردستان بوته شوینی خائین و خو فرۆش کاتیک دهلیت:

تا سنیهری ئهوان مابئ

کوردستانمان وهک دیلهیهک

دهبی جیگه ی بهر دهرگا بی

توتکه به عس و براکوژی لی پهیدایی ...

کوردستانی ئیمه ئاشه و

سه رکردهکانیش ئاشوان

کورد باراشه و لیگردنیان

به قونتهرات داوه بهوان (عهبدو لآ پهشیو، 2006، 449)

ئهجام

له کوتایی ئه م لی کۆلینهوه یه دا گه یشتنه ئه م ئه نجامانه ی لای خوار هوه.

1- گوتار چه مکیکی رهخنه ییه گوزارشت له کیشیهکی دیار دهکات. یه کیکه لهو چه مکهانه ی تیکه لئ به زار او ه ی تر له بو اره مکهانی مه عریفه دا وهک (تیوه ره مکهانی ره خنه و زانستی کومه لایه تی و زمانهوانی و فهلسه فهو دهر ونناسی).

2- شیعی بهرهنگاری بهرجهسته کردنی گوتاریکه له ئه نجامی نادادی نهتهوه یی و سیاسی و نایینی و ئابووری سه ره له ده دات، میلا هت له خهوی ژیردهسته یی و ئهسته مدیده یی هه لده سینئ و کار دهکات له ورژاندنی ههست و گیانی نهتهوا یه تی.

3- له گوتاری بهرهنگاریدا شاعیر به قوولی و ره سه نایه تی گوزارشت له زاتی هوشیاری ناسنامه ی رۆشنبیری خۆی دهکات به ئاراسته ی نازدییهکی راسته قینه بهرام بهر به دوژمنی داگیرکهر .

4- گوتاری بهرهنگاری له شیعردا زال و له بابه تهکانی تری ئه ده ب زیاتر بوونی هه یه. له شیعی زۆربه ی شاعیرانی کوردیش له هه موو قوناغه کاندرا ره نگیدا وهته وه .

Lesti sarchawakan

-kteb- be zmani kurdi

- 1- xoshnaw, Abo Bakr (dr):(2002), shari barnhari kurdi(1975- 1990) ,chpi yakam, komputer w chapi Ronaki,sulaimani.
- 2-Mohamed,dlshad ali, (dr): (2007),delan w taqekrdnawae shari, chpi yakam,chapxanai dazgai chap w paxshi sardam.
- 3-halmi, Rafeeq: (2010), shar w adabyati kurdi, chpi dwam, chapxanai Aras, hawler.
-Namai akademi
- 1- Mstafa, sarhad husen: (2015), shari barnhari w natawayati la sharakani (kamaran mokreda), namai mastr, zankoi sulaimani.
- 2- amen, sherko hama:(2008), shekarkrdnykigotaki cheroka hawal, namai mastr, zankoi koya.
- 3- kamal, dyar ali: (2009) , gotati seyasi kurdi la rwangai pyshgryakanawa, tezi dktora, zankoi salahadeen.
- 5-Ali, sherzad sabri: (2012) , razi krnd da gotara ramyareda, tezi dktora, zankoi soran.
- 6-barznji, Osman abdul maroofm: (2002) shari nwei kurdi salani panja w shstakan la xoarooi kurdustan, tezi dktora,zankoi sulaimani.
- 6-ahmed, nawzad ali:(2022), aykoni barangari la hardow govani (nosari kurd) w (nosari kurdustan), tezi dktora,zankoi sulaimani.

-Dewan

- 1- dewani ahmad moxar jaff: (2016) , lekdanaw w peshaki :dr: azadeen muatafa rasool, chapxanai taran- panjara.
- 2- braem ahmad: (2007) koai barha shareakani.kokrdnawai : omar maroof barznji ,chapi yakam, nawandi chapamani xakm , sulaimani.
- 3- Abdullah pashew: (2006), haspm hawra w rkefm chya,ktebfroshizanko w chram chapi seyam, hawler.
- 4- Dewani peramerd: (2007), kokrdnawa w parawez noseen: mohamad rasool(hawar), chapi yakam, chapxanai shvan.
- 5- Dewani salm, g- mokryani, bnkai roshnberi lobnan bo chap w paxshw wargeran,beroot.
- 6- sherko bekas: (2011), esta kchek nshtemanma, dazgai chap w paxshi sardam, chapi yakam, sulaimani.
- 7-kamaran: (1971), golala sora, chapxanai raparen, chapi dwam,sulaimani.
- 8-dewani Goran:(1390), abdola goran, amadakrdni: mohamd mala kareem,chapi yakam,nawandi blawkrdnawai sna,
- 9-Dewani fayeq bekas: (1391) kokrdnawai : mimosa. Omeed ashna, chapi dwam, blawkrdnawai kurdstan sanj, kurdstan.
- 10-Dewani qana: (1979), Borhan qana: koekrdotawa w chapi krdooa, chapi yakamm chapxanae zankoi sulaimani.
- 11-Nali: (1976), lekolenawai:Mala abdoalkareem modars w Mohamd mala abdoalkareem, chapi yakamm chapxanai kori zanyari kurdm m Baghdad.
- 12-warya qana:(1970), bashi yakam la pash margi, (qanq) chapxanai zheen, sulaimani.

-kteb- be zmani arabi

- 1- Fathim, Ibrahim,(1986),Dictionary of Literary Terms, 1st edition, Arab United Publishers Foundation, Beirut.
- 2- Hammadi,Idris: (1995),Legal Discourse and Investment Methods, 1st edition, Arab Cultural Center, Beirut / Casablanca.

- 3- Rashid, Azad Abdul: (2014), (The Misers) in Modern and Contemporary Arabic Discourse, doctoral thesis, School of Languages, University of Sulaymaniyah.
- 4- Elias, Elias Antoun: (1972), Elias' Modern Dictionary, Dar Al-Jalil, Beirut.
- 5- Robert de Beaugrand, Text and Conducted Discourse, translated by: Tammam Hassan, World of Books, 1st edition, 1998.
- 6- Boulnoir, Boudissa: (2009), Moroccan poetic discourse through the book: The Model of Time in the Other Poets, a stylistic study, Algeria, Hajj Lakhdar University - Batna, Faculty of Literature, Arabic Language.
- 7- Karim, Dr. Juman Abdul.: (2016), From Discourse Analysis to Critical Discourse Analysis, 1st edition, Dar Al-Kunoz, Amman.
- 8- Khalil, Khalil Ahmed: (1965), Al-Adab Magazine, from the article Four Poets and Renewal, December.
- 9- Al-Amoush, Dr. Kholoud: (2008), Qur'anic Discourse, a Study of the Relationship between Text and Context, World Book Wall, Amman - Jordan, 1st edition.
- 10- Eid, Raja: (1988), The Philosophy of Commitment in Literary Criticism, Mansha'at Al-Ma'arif, Alexandria, (ed.).
- 11- Abu Asbaam Saleh: (2005), The Culture of Resistance in Literature and the Arts, Philadelphia University Press, Arabic Calligraphy Press, vol. 20.
- 12- Yaqtin, Saeed: (2005), Analysis of Novel Discourse, Arab Cultural Center, Casablanca, Beirut, 4th edition.
- 13- de Saussure, Ferdinand: (1985), General Linguistics, edited by: Yoel Youssef Aziz, Arab Horizons House for Press and Publishing, Baghdad.
- 14- Al-Busaisi, Adel Najeh Abbas: (2016), The Novel Discourse, Novels by Taha Hamid Al-Shabib, doctoral thesis, Al-Qadisiyah University, College of Education.
- 16- Harb, Ali: (1986), Encyclopedia of Arab Philosophy, Volume One, Arab Development Institute, Beirut, First Edition.
- 16- Al-Mandara, Ezz Al-Din: (2006), The Jamrah of Poetic Text, Approaches to Poetry, Poets, Modernity, and Effectiveness, Dar Masjid Lami for Publishing and Distribution, Amman.
- 17- Kanafani, Ghassan: (1968), Palestinian Resistance Literature Under Occupation 1848 - 1968, Beirut, 1st edition.
- 18- Muhammad Ghanmi Hilal, Contemporary Issues in Literature and Criticism, Dar Nahdet Misr for Printing and Publishing, Cairo, (ed.), (ed.)
- 19- Al-Khouli, Muhammad Ali: (1982), Dictionary of Theoretical Linguistics, 1st edition, Library of Lebanon, Beirut.
- 20- al-Tunji, Muhammad: (1975), The detailed dictionary of linguistic sciences (Al-Siniyat), 1st edition, Dar Al-Kutub Al-Ilmiyyah, Beirut.
- 21- Al-Sayyed, Dr. Mahmoud: (2008), Compromise in Contemporary Arabic Poetry, Journal of Human Sciences, Muhammad Khaydir Sabkra University, Issue Eight, Ministry of Culture, General Book Authority, Damascus.
- 22- Arabic Language Academy, Intermediate Dictionary, Cairo, Misr Press, vol. 1, 1960, article (Sermons).
- 23- Berri, Hawass: (1994), Mufdi Zakaria, study and presentation, Office of University Publications, (ed.).

-Govar

1-sharef, abdolwahd adres: (2021) , barangari la sharakani mala alida, govari zankoi Raparen, jane2.

-pegae alktroni

1-ar.m.wikipedia.org,2019 .

2- Ashcroft Bill,Griffiths Gareth Tiffin ,2007, post colonial; the key concepts, 2nd Ed .Routledge Newyork , pp.11.